
MURAVIDÉKI MAGYAROK

Stankovicsné Szendi Anna¹

A muravidéki magyar anyanyelvű lakosság térségi identitásának vizsgálata

Rezümé

Muravidék történelmi régió nemzetiségileg vegyesen lakott területe számos sajátossággal rendelkezik történelmi, politikai, kulturális vonatkozásban is. Mindezek hatással vannak az ott élő őshonos magyar kisebbség társadalmi, csoportidentitására, ugyanakkor befolyásolják azt is, hogy a szórványmagyarság milyen területi egységhez kötődik elsődlegesen. Tanulmányom célja, hogy a társadalmi, csoportidentitásból kiindulva, képet adjak a muravidéki magyar anyanyelvű lakosság térségi identitásáról, azon belül is a történelmi régió kétnyelvű területéhez és az anyaországához köthető azonosságtudatáról.

1. Bevezetés

A határon túli magyar kisebbségekkel foglalkozó szakirodalmak csak ritka esetben térnek ki a Szlovéniában élő magyarságra. A hazai kisebbségkutatás kevés figyelmet szentel a szlovén-magyar államhatár mentén, a Muravidék tájegység területén élő, körülbelül 5900-6000 fős magyar anyanyelvű kisebbségnek. Azon kevés cikk, tanulmány, könyv, amely a muravidéki magyarság kapcsán megjelent ez ideig, elsősorban helybéli

¹ Pécsi Tudományegyetem, BTK, Demográfia és Szociológia Doktori Iskola doktorandusza

szervezőktől vagy pedig az anyaországból származó, de munkájuk miatt az ott élő magyarsággal szoros kapcsolatot ápoló szakemberektől származik.

A muravidéki magyarsághoz kapcsolódó írások legtöbbször a kisebbség anyanyelvhasználatával és a kétnyelvű oktatással foglalkozik. Ezen témákban elsősorban azok a szerzők publikáltak, akik a Maribori Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom tanszékének volt vagy jelenlegi oktatói. Így például Bokor József² (Bokor 2009; Bokor – Guttmann 1999), Kolláth Anna³ (Kolláth 2004; 2010) és Varga József⁴ (Varga 1999; 2009). A muravidéki magyarság történelmi sorsfordulóinak áttekintése kapcsán Göncz László⁵ (Göncz 2001; 2006a; 2006b) és Kovács Attila⁶ (Kovács 2004; 2011; 2012) hiánypótló, értékes munkáit kell kiemelni. A szlovén nemzetiségpolitikát, azon belül is a magyar közösség jogait a legrészletesebben szintén Göncz László (Göncz 2006c) tárgyalja, ugyanakkor Győri Szabó Róbert⁷ nevét is fontos megemlíteni (Győri 2006). A nyelv, oktatás, történelem és a nemzetiségpolitika tehát azok a témakörök, amelyek a leginkább meghatározzák a Szlovéniában élő magyar közösséggel foglalkozó szakirodalmak tartalmát. Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy igen kevés szociológiai témájú elemzést olvashatunk a muravidéki magyarság kapcsán. Ezen néhány munka elsősorban a demográfia tárgykörébe tartozik, és statisztikai adatgyűjtésre épül. E tekintetben Kovács Attila elemzése a mérvadó (Kovács 2013), ugyanakkor fontos még Gyémánt Richárd⁸ dok-

² Bokor József Magyarországon született és folytatta tanulmányait. 1994 és 2008 között egyetemi tanár Mariborban. 1997 és 2004 között a Magyar Nyelv és Irodalom tanszék vezetője. (www.kl-kl.si/hu/)

³ Kolláth Anna szintén Magyarországon született és folytatta tanulmányait. 1993 óta oktat Mariborban. 2004-től a Magyar Nyelv és Irodalom tanszék vezetője. (www.kl-kl.si/hu/)

⁴ Varga József nyugalmazott egyetemi tanár Muravidéken, Göntérházán él. 1981-től 1997-ig a Magyar Nyelv és Irodalom tanszék vezetője volt. (www.kl-kl.si/hu/)

⁵ Göncz László Muraszombatban született. 2008 és 2018 között a szlovéniai magyarság parlamenti képviselője. (www.kl-kl.si/hu/)

⁶ Kovács Attila szintén Muraszombatban született. 2005-től az Etnikai Kutatóintézet Lendvai Kutatócsoportjának a vezetője. (www.kl-kl.si/hu/)

⁷ A szerzőről nincs információ.

⁸ Gyémánt Richárd Szegeden született. Jogász. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem oktatója. (www.juris.u-szeged.hu)

tori disszertációja (Gyémánt 2008) és a Népeségtudományi Kutató Intézet egyik kiadványa (Hablicsek – Tóth – Veres 2005) is.

Jelen tanulmány szempontjából azonban a leginkább az a meghatározó, hogy alig néhány, a muravidéki magyarságra kiterjedő identitáskutatással találkozhatunk az elmúlt egy évtizedből.⁹ A *Mozaik2011 – Magyar fiatalok a Kárpát-medencében* elnevezésű (identitásvizsgálatot is tartalmazó) kutatás azon kivételek közé tartozik, amely vizsgálatába nemcsak a „nagyrégiókban”¹⁰ élő magyarságot vonta be, hanem a „kiszégiókban”¹¹ élőket, köztük a muravidéki magyar kisebbséget is. (Bauer – Pillók 2013: 20) Napjainkból a Lakitelki Népfőiskola Muravidék Kollégiuma által 2015-ben készített kérdőíves kutatást kell kiemelni, mely a muravidéki magyarság demográfiai jellemzőin túl, a válaszadók identitását, a magyarság megélésének lehetséges módjait tárta fel. (Bali – Hegedűsné 2017)

Jelen tanulmány fókuszában szintén a muravidéki magyarság identitásának a vizsgálata áll, azon belül is a térségi identitás elemzése. Dolgozatomhoz muravidéki magyar és hazai szerzők munkáját, továbbá azokat az interjúkat használom fel, amelyeket 2016 júliusában készítettem 26 muravidéki magyar anyanyelvű lakossal.

2. Muravidék sajátosságainak ismertetése

Muravidék tájegység (Prekmurje) a trianoni döntést megelőzően a történelmi Magyarország Vas és Zala vármegyéjének részét képezte. Az elcsatolás következtében a Mura folyótól északkeletre fekvő 910 négyzetkilométeres terület a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság fennhatósága alá került.

⁹ A korábbi évekből Gereben Ferenc munkáját kell kiemelni. Gereben 8 ország – köztük Szlovénia – magyar nemzetiségű lakosságának a körében készített kérdőíves kutatást, mely a nemzeti identitást is részletesen vizsgálta. (Gereben 1999)

¹⁰ Nagyrégiók: Erdély (Székelyföld, Partium, Bánát) – Románia; Vajdaság – Szerbia; Kárpátalja – Ukrajna; Felvidék – Szlovákia. (Bauer – Pillók 2013)

¹¹ Kiszégiók: Muravidék – Szlovénia; Órvidék – Burgenland, Ausztria; Dél-Baranya – Horvátország. (Bauer – Pillók 2013)

Muravidéken belül van egy 195 négyzetkilométer kiterjedésű terület a szlovén-magyar államhatár mentén, ahol a szlovéniai magyarok többsége él. (1. ábra) Az összességében 31, magyarok által lakott település két részre osztható. Az egyik: Lendva központtal 23 település¹², mely a térség déli részén, Dobronaktól Pincéig terül el. A másik térség Lendvától északra található, és 8 települést¹³ foglal magába. (Kovács 2004) Az itt élő magyarságot helyi elnevezéssel goricskói magyaroknak hívják, mivel az Őrség szlovéniai részét Goričko-nak („dombvidék”) nevezik. A 31 magyarlakta település 5 községhez (občina) tartozik: Dobronak, Hodos, Lendva, Moravske Toplice és Šalovci község. A szlovéniai község elnevezés nem azonos a hazánkban használatos kifejezéssel. A délvidéki magyar szak- és köznyelvben, beleértve a szlovéniai magyart is, a „község” kifejezést használják az olyan közigazgatási egység megjelölésére, amely legközelebb a magyar járáshoz áll.

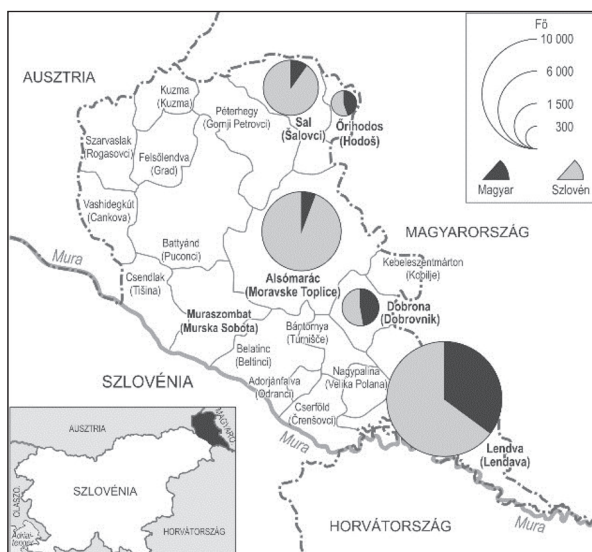
Az öt községhez tartozó területre Szlovéniában a nemzetiségileg vegyesen lakott, illetve a kétnyelvű terület kifejezést használják. Az elnevezések a térség sajátosságaira utalnak. Szlovéniában a nemzetiségileg vegyesen lakott területen a két őshonos (autochton) – olasz és magyar – kisebbség tagjainak joga van szabadon használni saját nyelvét magán- és középületekben. A települések és az utcák neve mindkét nyelven fel van tüntetve a táblákon. Kétnyelvűek az okmányok, hirdetmények, értesítések, figyelmeztetések. (Komac 1990) Külön önkormányzatiságot is lehetővé tesz az alkotmány. A magyarok által lakott öt községben a községi önkormányzatok mellett külön működik magyar nemzetiségi önkormányzat, amely önállóan dönt a kisebbség megmaradása és fejlődése szempontjából kiemelkedően fontos kérdésekben. A magyar

¹² 1. Dobronak (Dobrovnik), 2. Zsitkóc (Žitkovci), 3. Kámaháza (Kamovci), 4. Göntérháza (Genterovci), 5. Radamos (Radmožanci), 6. Hídvég (Mostje), 7. Bánuta (Banuta), 8. Hosszúfalu (Dolga vas), 9. Hosszúfaluhegy (Dolgovaške Gorice), 10. Lendva (Lendava), 11. Lendvahegy (Lendavske Gorice), 12. Csente (Čentiba), 13. Völgyifalu (Dolina pri Lendavi), 14. Pince (Pince), 15. Pincemajor (Pince-Marof), 16. Benice, 17. Petesháza (Petišovci), 18. Hármasmalom (Trimlini), 19. Alsólakos (Dolnji Lakoš), 20. Felsőlakos (Gornji Lakoš), 21. Gyertyános (Gaberje), 22. Kapca (Kapca), 23. Kót (Kot)

¹³ 1. Hodos (Hodoš), 2. Kapornak (Krplivnik), 3. Domonkosfa (Domanjševci), 4. Szerdahely (Središče), 5. Pártosfalva (Prosenjakovci), 6. Csekefa (Čikečka vas), 7. Kisfalu (Pordašinci), 8. Szentlászló (Motvarjevci)

kisebbséget az általuk lakott községekben megilleti az anyanyelvű oktatás joga. Ma négy kétnyelvű általános iskola működik (Lendván, Gön-térházán, Dobronakon és Pártosfalván), és egy kétnyelvű középiskola Lendván. A nemzetiségileg vegyesen lakott területen csak kétnyelvű iskolák működhetnek, melyek látogatása a szlovén és a magyar diákok számára egyaránt kötelező.¹⁴

1. ábra. Muravidék tájegység és a nemzetiségileg vegyesen lakott terület

Forrás: Kovács (2013) alapján saját szerkesztés

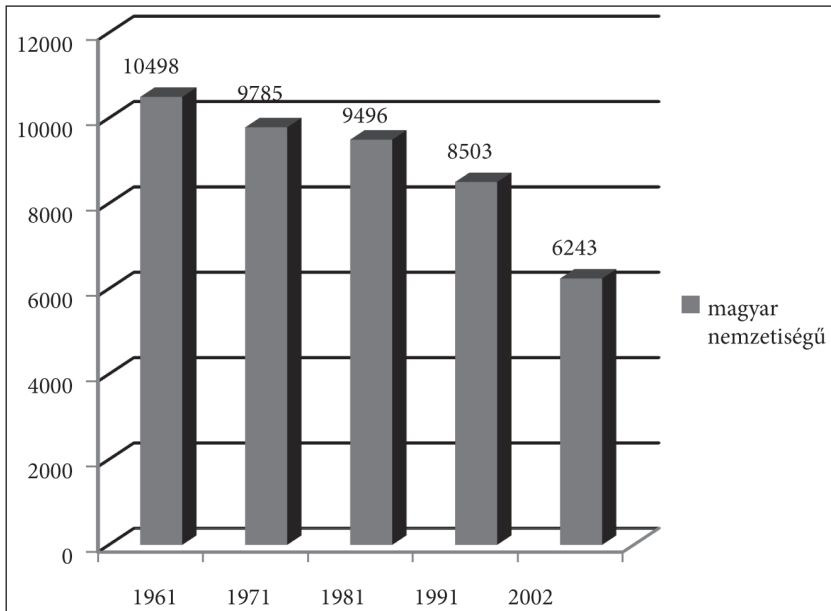
3. A szlovéniai magyarság létszámalakulása

Szlovéniában a magukat magyar nemzetiségűnek vallók száma fokozatosan csökken. (2. ábra) Míg 1961-ben 10 498 magyar nemzetiségűt jegyeztek fel, addig 2002-ben már csak 6243 főt írtak össze. A 2002-es népszámlálás volt az utolsó, hagyományos kérdezőbiztosok általi lekérdezésen alapuló statisztikai adatgyűjtés, ahol szerepeltek többek

¹⁴ A kétnyelvű oktatásról később részletesebben is szó lesz.

között nemzetiségre és nyelvre vonatkozó kérdések. 2011-ben regiszter alapú összeírást vezettek be, melynek során a Szlovén Statisztikai Hivatal a már meglévő, és a különböző hivataloknál, intézményeknél tárolt adatbázisokat gyűjtötte össze és dolgozta fel. Ezek között nem szerepelt sem nemzetiségre, sem anyanyelvre vonatkozó adat. (Gönc 2010, Kovács 2013)

2. ábra. Szlovéniában élő magyar nemzetiségűek létszáma 1961 és 2002 között

Forrás: Szlovén Statisztikai Hivatal honlapja alapján saját szerkesztés

A szlovéniai magyarok a Kárpát-medencei magyarság egyik szóránnyközösségét képezik. A szóránny kifejezést „elsősorban a határváltozások következtében helyben kisebbséggé váló és fokozatosan felmorzsolódó közösségek megjelölésére” használjuk. (Keményfi 2005: 88) Létszámuk és az állam által nekik nyújtott kulturális támogatások alapján a szlovéniai magyarság a kulturális szóránnyközösség csoportba tartozik; ugyanis a körülbelül 6000 fős autochton kisebbség „személyi elvű kulturális tartalmú autonómiával” rendelkezik. (Győri 2006: 387)

4. A muravidéki magyar anyanyelvű lakosság térségi identitásának, azon belül is a regionális és az anyaországhoz köthető azonosságtudatának a vizsgálata

4.1 A kutatás háttere

2016. július 4-16. között kvalitatív, interjú kutatást végeztem Muravidék nemzetiségileg vegyesen lakott területén. Az alábbi településeken kerestem fel interjúalanyaimat: Dobronak, Göntérháza, Lendva és Pártosfalva. Az elemzési egységet a magyar anyanyelvű felnőtt lakosság képezte. A mintába 26 interjúalany került, 19 nő és 7 férfi. A 18 és 64 év közötti válaszadók többsége a muravidéki magyarság különböző szervezeteinél¹⁵, továbbá a nemzetiségileg vegyesen lakott terület kétnyelvű közoktatási intézményeiben dolgozik. Hólabda módszerrel (Babbie 2001) választottam ki a mintát, azaz megkértem a válaszadókat, hogy javasoljanak más, általuk ismert muravidéki magyar személyeket is a vizsgálathoz. A feltáró célú empirikus kutatás félig strukturált interjúkra épült. Az interjúalanyoknak előre megfogalmazott kérdésekre kellett válaszolniuk, azonban a kérdések sorrendje nem volt kötött. Kutatásom célja az volt, hogy képet kapjak a muravidéki magyar anyanyelvű lakosság területi identitásáról, azon belül is a Muravidék történelmi régió kétnyelvű területéhez és az anyaországhoz köthető azonosságtudatáról.

Az interjúkérdések az alábbi témaköröket fedték le: Muravidék mint fogalom körülhatárolása; a nemzetiségileg vegyesen lakott területen való lakhatás előnye, hátránya; a többségi társadalommal való együttélés; nyelvhasználat, kulturális élet a kétnyelvű területen; az interjúalanyok önmeghatározása; Magyarország megítélése.

¹⁵ Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség, Muravidéki Magyar Rádió

4.2 Az interjúalanyok társadalmi identitása

Az identitás alapvetően társadalmi jelenség. (Assmann 2004 idézi Bugovics 2007) Az identitás kialakulásának folyamatában az egyén létrehoz saját maga számára egyfajta viszonyítási alapot, mely alapján elhelyezi önmagát az emberek nagy csoportjai között, „*az ismerősség és az idegenség dimenziója mentén*”. (Csepeli 1987: 251) Ebben a folyamatban teremti meg önnön azonosságélményének legszélesebb alapjait.

Egy szórványközösség tagja másként éli meg az identitását, mint az, aki tömbben és erős nyelvi közegben él. Ennek oka, hogy a szórványban élő számára a többségi közeg miatt nem adatik meg az övéi közötti jelenlét otthonossága, magától értetődő mivolta. Szórványban a csoport-hovatartozás automatizmusa helyett az olyan típusú társadalmi kapcsolatok a jellemzőek, melyek az egyén számára nem teszik lehetővé azt, hogy teljes mértékben megélje társas lény mivoltát. A szórványközösség tagja olyan közegben él, ahol azonosságtudatának számos eleme különbözik a többségi környezetétől. Hiányzik a kulturálisan egységes közeg, a más esetekben eleve adott egység, alap. Mindez értelmezési és viszonyulási zavart okoz az egyén számára. (Bodó 2005; 2009)

A muravidéki magyarok csoport-hovatartozását vizsgálva arra kérdeztem rá az interjúk során, hogy a válaszadók számára a felsoroltak közül melyik a legmeghatározóbb. A válaszlehetőségek az alábbiak voltak: 1. szlovén; 2. muravidéki; 3. muravidéki magyar; 4. magyar.

A legtöbb interjúalany úgy nyilatkozott, hogy elsősorban muravidéki magyarnak vallja magát:

„Muravidéki magyar mindenképp. Nem is tudok mást mondani.”
(Dobronak)

Azok a megkérdezettek, akik nem muravidéki magyarként definiálták önmagukat, azt a választ adták, hogy ők mindenekelőtt muravidékiek.

„Elsősorban talán a muravidéki lenne a legjobb szó. Ha sorrendezni kellene, akkor a muravidéki magyar jönne másodikként.” (Lendva)

Egy magyarországi születésű, de már több éve Muravidéken élő interjúalany a muravidéki csoportidentitás kapcsán az alábbi fogalmazta meg:

*„Az egész muravidéki magyarság önszerveződésében (fiataltól, idős-
től függetlenül) nagyon erős a Muravidék tudat. Ez a domináns
szinte minden téren. Az anyaországtól, Magyarországtól való las-
san 100 éves elszakíttóság igazából megtette a magáét. Az emberek
inkább muravidékinek vallják magukat, mint magyaroknak. Itt kettős
identitású emberek is vannak, akik nem is tudják eldönteni, hanem
inkább magyaroknak és szlovénnek is vallják magukat. Nem kimon-
dottan magyaroknak, hanem muravidékinek. Sokszor mondják is,
hogy ez ilyen állam az államban. Se nem szlovének, se nem magya-
rok, hanem muravidékiek.” (Lendva)*

A fenti interjúrészletben megfogalmazottakat igazolja a következő, egy másik interjúalanytól származó okfejtés is:

*„Nem vagyunk száz százalékosan szlovének se, de magyarok se. Mind-
kettőből vagyunk. De kiállok a sorból, ha Budapestre megyünk; nem
számítunk száz százalékos magyaroknak. Ha Ljubljanába megyünk,
ott meg nem számítunk száz százalékos szlovénnek. Tehát ezért ez a
muravidéki magyar, meg szlovén. Most már világos?” (Göntérháza)*

A „sem-sem vagy is-is” identitásállapotot Eriksen etnikai anomáliának nevezi. (Eriksen 2008: 93) Ez a „köztes és átmeneti állapot” akkor jelentkezik, amikor az egyén egyszerre két csoportnak is a tagja.

Az interjúalanyok köztes identitását egyértelműen bizonyítja, hogy nem volt olyan válaszadó, aki önmagát csak szlovénként vagy csak magyaroként határozta volna meg. Többen ki is emelték, hogy nem tartják magukat kizárólag magyaroknak.

Ezt a kijelentést támasztotta alá egy lendvai származású, de már évek óta Pécsen élő diáklány is, aki a muravidéki magyarok azonosság-tudata kapcsán az alábbi jegyezte meg:

*„Az ottani magyaroknak az nagyon fontos, hogy ők magyarok, de
nem magyarországi magyarok, hanem, hogy »én muravidéki magyar
vagyok «.” (Lendva)*

4.3 Az interjúalanyok területi kötődése

Az előző alfejezet konklúziója, hogy a magyar anyanyelvű interjúalanyok társadalmi, csoportidentitását tekintve a leginkább meghatározó a *muravidéki magyar* csoporttudat, melyet a *muravidéki* követ. Ugyanakkor megállapítható, hogy egy interjúalany sem definiálta önmagát csak *szlovénként* vagy csak *magyarként*.

A kapott eredményt a területi kötődés szempontjából is értelmezhetjük. A területi kötődés a területi identitás empirikus indikátora. (Nagy 2011) A területi identitás a társadalmi identitás részét képezi, s azon belül is a „*táji-téri tudat társadalmi vetületéről van szó.*” (Bugovics 2007: 263) Ezen identitás kategória legfontosabb összetevője az egyfajta összetartozás érzés, melyet a területileg egy helyen élők egymás és az adott terület iránt éreznek. (Nagy 2011)

Amennyiben a csoportidentitás területi dimenzióját vesszük figyelembe, megállapítható, hogy az interjúalanyok területi kötődését egyértelműen a regionális kötődés határozza meg. Ezen kötődés dominanciájára utal a muravidéki történész, író, Göncz László is: „...*a Mura mentén élő, magyar származású népeesség jelentős részére egyre erőteljesebben a kettes nemzeti kötődés a jellemző, aminek egyik látványos formája a regionális kötődés megjelölésében nyilvánul meg (akár a magyar vagy a szlovén, illetve mindkét nemzeti kötődés elhagyásával).*” (Göncz 2008: 84)

A tanulmány további részében a történelmi régió kétnyelvű területéhez és az anyaországhoz köthető azonosságtudatot leginkább meghatározó tényezőket mutatom be. Azt elemzem, hogy ezek a fő tényezők hogyan jelennek meg a nemzetiségileg vegyesen lakott területen, az ott élő magyar anyanyelvű lakosság körében.

4.4 A regionális azonosságtudat vizsgálata

4.4.1 Muravidék kétnyelvű területe mint társadalmi konstrukció

Régió és regionális identitás egymást feltételező fogalmak, ugyanis nem alakulhat ki regionális tudat ténylegesen működő régió nélkül. Ahhoz, hogy egy régiót funkcionálisan működőnek tartsunk, az alábbi feltételeknek kell megfelelnie. Először is a régiónak egy jól körülhatárolható területi egységet kell alkotnia, mely kijelöli azoknak a körét, akik a régi-

óhoz tartoznak. Valamiféle határok létezése mindenképpen szükséges a regionális öntudat kialakításához. Fontos az is, hogy a régió egy rá jellemző szimbólumrendszerrel rendelkezzen, mely kulturális és történelmi gyökerű. Nélkülözhetetlen a régió identifikációs folyamatában továbbá az is, hogy különböző regionális intézmények, kapcsolatok alakuljanak ki az adott területi egységen belül. A formális szervezetek, informális kapcsolatok, kulturális rendezvények jelentősen hozzájárulnak a térségi kötődés kialakulásához. (Lukovics 2004, Nárai 2009)

Amennyiben a feltételek adottak, hogy egy régiót funkcionálisan működőnek tekintsünk, a regionális identitás alapjai már megteremtődtek. Ahhoz azonban, hogy az adott térségben a regionális identitás ténylegesen kifejeződjön, szükséges az, hogy a lakosságot egyfajta *közös identitás* jellemezze. A helyhez való kötődés formálódásában nagyon fontos szerepet jut a társadalmi dimenzióknak, azon belül is a közös értékeknek, társadalmi kapcsolatoknak. (Lukovics 2004, Nárai 2009)

Muravidék történelmi régió kétnyelvű területe egy funkcionálisan működő mikro-régióként tekinthető a regionális identitás szempontjából. A térség határai pontosan meghatározhatóak. Az egy kisvárost, Lendvát és a további 30 falusi települést magába foglaló területi egység Szlovénia legészakkeletibb csücskében található. A határ menti területnek külön elnevezése is van Muravidéken belül: *Muravidék nemzetiségileg vegyesen lakott területe*, illetve *Muravidék kétnyelvű területe*. Az utóbbi elnevezés háttérében az áll, hogy a térség a szlovén nemzetiségpolitika által, az 1991-es alkotmányban rögzítve hivatalosan is kétnyelvűvé vált.

A kétnyelvű terület egyik fő jellegzetessége, szimbóluma a sajátos tájnyelv használata, mind a szlovén, mind a magyar vonatkozásban. A muravidéki szlovén nyelvjárás a prekmurcsina. Ennek elsődleges ismérve, hogy bizonyos szavak a magyar nyelvből származnak. (Például *varaš* = város, *birouv* = bíró, *sabadšag* = szabadság.) (Varga 2011: 61) A nyelvjárás tartalmaz továbbá olyan magyar hangokat is, amelyek a szlovénban nincsenek. Ezek a magyar hangok az *ö* és *ü* magánhangzók, és ezeket az élőbeszéd során használják a nyelvjárásban beszélők. (Varga 2011) E jellegzetes muravidéki szlovén nyelvjárás, mely jelentősen különbözik a többi szlovén nyelvjárástól, „*a Mura mentén élő őshonos szlovének és magyarok évszázados együttélése*” következtében alakult

ki. (Varga 2011: 61) Napjainkban azonban egyre inkább megfigyelhető, és egyre több nyelvész, kutató ír egy fordított jelenségről, arról, hogy a muravidéken élő magyarok nyelvhasználatába épülnek be szlovén nyelvi elemek. A muravidéki magyar nyelvnek egy igen erőteljes sajátossága a „*keveréknyelvűség*”, melyet az alábbi mondatok példáznak: „*Ma jó volt a malica (tízórai). Sokat beszélt a razredničarka (osztályfőnök). Meg kell vennem a vstopnicát (belépőjegyet).*” (Zágorecz-Csuka 2008: 34)

A muravidéki szlovén és magyar nyelv erőteljes regionális jellegzetessége miatt egyfajta elkülönültség-érzésről számolt be több interjúalany. Ezt egy válaszadó az alábbiak szerint fejezte ki:

„Földönkívülieknek számítunk a nyelvünkkel meg a kultúránkkal egy kicsit a maribori, ljubljanoi, de főleg ott a Szlovénia belső területén lévő emberek számára. Volt olyan ismerősöm tengeremlékről, szlovéniai, aki megkérdezte, hogy hozzánk Muravidékre, Lendvára elég a személyije, vagy hozzon útlelet magával. Szóval a nyelv miatt.” (Lendva)

Ugyanakkor azt is többen megfogalmazták, hogy a sajátos nyelvhasználat büszkeségérzetet ad mind a muravidéki szlovén, mind a muravidéki magyar ember számára.

„A muravidéki szlovén emberek nagy önbizalommal vannak teli. Ők a saját dialektusukból, abból aztán nem engednek.” (Lendva)

A muravidéki magyarság büszkeségérzetét pedig a következő interjúrészlet tükrözi:

„Mi büszkék vagyunk a saját muravidéki magyar nyelvünkre. [...] Ez az a szépség ebbe a nyelvbe szerintem, hogy merjük mi ezt a tájshólásunkat használni.” (Dobronak)

Szintén a büszkeségérzetet emelte ki az az interjúalany, aki a muravidéki magyar fiatalok nyelvhasználatáról beszélt részletesen.

„Egymás között ez a muravidéki magyar nyelvjárás nagyon divatos, és érdekes, hogy mivel problémát jelent a helyesírás, a helyes magyar kifejezés, már nem is törekednek az irodalmi magyar nyelven történő beszédre, írásra. A facebook kommentek is muravidéki magyar nyelv-

járásban történnek. Rengeteg szlovén és nemzetközi kifejezést vesznek át. Ha valami nagyon szuper, vagány, az a freier. Egyrészt között inkább nyelvjárásban beszélnek, és amint megjelenik egy szlovén vagy vegyes identitású, akkor rögtön átváltanak szlovénra. Nagyon ritka az, hogy így magyarul, és akkor is nyelvjárásban.” (Lendva)

Muravidék kétnyelvű területe nemcsak egy jól körülhatárolható területi egység meghatározó szimbólumokkal, sajátosságokkal, hanem egy olyan intézményi háttérrel, szervezetekkel rendelkező térség is, amely olyan kulturális programokat, tévé- és rádióműsorokat, sajtóorgánumot kínál, amelyek közvetlenül vagy közvetve, de a mikro-régióhoz köthető identitás kialakulását segítik elő. Göncz László egyik tanulmányában a muravidéki magyarság szakintézményei kapcsán azt írja, hogy „a legnagyobb mértékben megpróbálnak regionális tényezőként megnyilvánulni”. (Göncz 2008: 89)

Az interjúalanyok elmondása alapján az intézményesülést és a szervezettséget tekintve a magyar nyelvű kezdeményezések dominánsabbak a kétnyelvű területen, mint a szlovén nyelvűek.

„A magyar szervezetek már a 60-as években, amikor volt ez a politikai enyhülés a Tito korszakban¹⁶, már akkor kezdett kialakulni, hogy a magyar kultúra ápolása az mélyebb gyökerekkel rendelkezik, mint a szlovén. A szlovénoknál ez inkább most kezd kicsit erőre kapni. De rétegbeli különbség van. Míg a magyar egyesületekbe, a magyar kultúra ápolásába a fiatalokat is igyekeznek bevonni, ez szlovén oldalról kevésbé létezik, mert még nagyobb az elvándorlás. Nyugdíjas egyesületek vannak, nyugdíjas színjátszó csoportok, nyugdíjas táncscsoportok, ha a szlovén kultúrát nézzük.” (Lendva)

¹⁶ Szlovéniában az 1950-es évek végén, 1960-as évek elején kezdték kiépíteni a pozitív diszkrimináció elvére épülő nemzetiségpolitika alapjait, melyet az 1974-es alkotmány szentesített. A '74-es alkotmány lehetővé tette, hogy az őshonos nemzeti közösségek nemzetiségi oktatási-művelődési érdekközösségeket hozzanak létre. E községi szinten működő közösségek testületének tagjait a helyhatósági választások keretében választották meg. Szinte valamennyi magyarlakta település képviselve volt. Az érdekközösségek elsősorban oktatási és kulturális területen, valamint az anyanyelv védelme érdekében tevékenykedtek. (Göncz 2010)

„A kultúra terén én azt gondolom, hogy a kétnyelvű területen a magyaroknak, a magyar kultúrának több lehetősége van. Mindenkinek több lehetősége van a magyar kultúrában. Mert azt felkaroltuk, vannak magyar intézmények, és ezeket működtetjük. Viszont szlovén kevesebb van.” (Lendva)

„Akikből több van, azok a szlovének, de akik szervezettebbek és több programjuk van, azok a magyarok.” (Lendva)

A térség kulturális sokszínűségét hivatott képviselni többek között a lendvai székhelyű Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. Az intézet tevékenységéhez köthető a muravidéki költőről, íróról, Szúnyogh Sándorról elnevezett fogalmazási verseny és a muravidéki magyar szavalóverseny megszervezése a kétnyelvű általános iskolákba és a kétnyelvű középiskolába járó diákok számára. A vidék gazdag hagyományát eleveníti fel a nemzetiségileg vegyesen lakott területen működő 25 művelődési egyesület (hímzőszakkör, népdalkör, citeraegyüttes) és számos néptáncgyűttes. Kiemelendő a Muravidék Néptáncgyűttes, melynek célja a helyi népzeneinek, néptáncnak az újjáélesztése, és amelynek tagjai többnyire középiskolások és egyetemisták. Az együttes szerte a Kárpát-medencében fellép. A Muravidéki Magyar Rádió a kétnyelvű területhez, azon belül is a muravidéki magyar közösséghez köthető aktuális hírekről, eseményekről tudósít. Emellett megismerteti a hallgatókat a térség kulturális életével, értékeivel, gazdasági helyzetével: továbbá – különböző témakörök mentén – helyi lakosokat szólít meg, és bemutatja a vidék híres szülöttjeit. A Népújság című hetilap szintén széleskörűen foglalkozik a területi egységgel kisebbségi, kulturális és gazdasági szempontból is. A regionális identitás kialakulásában fontos szerepet játszik a térség gazdasági helyzete is. A Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség – kulturális tevékenysége mellett – gazdaságfejlesztési programok kidolgozásával, különböző pályázati lehetőségek biztosításával járul hozzá a határ menti sáv gazdasági helyzetének javításához.

A funkcionalitás meglétén túl, a helyhez való kötődés kialakulásában – ahogy erre már fentebb is utaltam – nagyon fontos szerep jut a térséget jellemző közös identitásnak, a közös értékeknek. Az interjúbeszélgetések elemzése során a kétnyelvű terület legfőbb közös értéké-

nek a befogadás és az alkalmazkodás bizonyul. Ezek azok a fő vonások, amelyek az interjúalanyok elmondása alapján a leginkább jellemzik az itt élőket, s határozzák meg a mindennapi életüket, közös identitásukat.

Ezt az alábbi interjúrészletek is jól példázzák:

„Nekünk az a jó vagy a rossz tulajdonságunk, hogy automatizálódunk más nemzetekhez, más csoportokhoz. Inkább alkalmazkodunk.” (Lendva)

„Nyíltak vagyunk, rokonszenvesek. Tudunk alkalmazkodni.” (Lendva)

„Alkalmazkodóak vagyunk, néha talán túlságosan is.” (Lendva)

„Ez a muravidéki nép nagyon egy ilyen béketűrő, nagyon visszafogott. [...] Nem harcias vérmérsékletűek sem a szlovének, sem a magyarok, de a magyar közösségnek ez egy kimondottan túlélési stratégia volt. Semmiért nem szólni, semmiért nem lázadni, semmi negatív véleményt nem mondani, kritikát ki nem fejteni, hanem mindent úgy elfogadni, elviselni, ahogy van. A magyar közösségre még fokozottabban jellemző, mint a szlovénokra.” (Lendva)

Egy, a kétnyelvű középiskolában tanító pedagógus az ott tanuló diákok kapcsán fogalmazott meg hasonló gondolatokat:

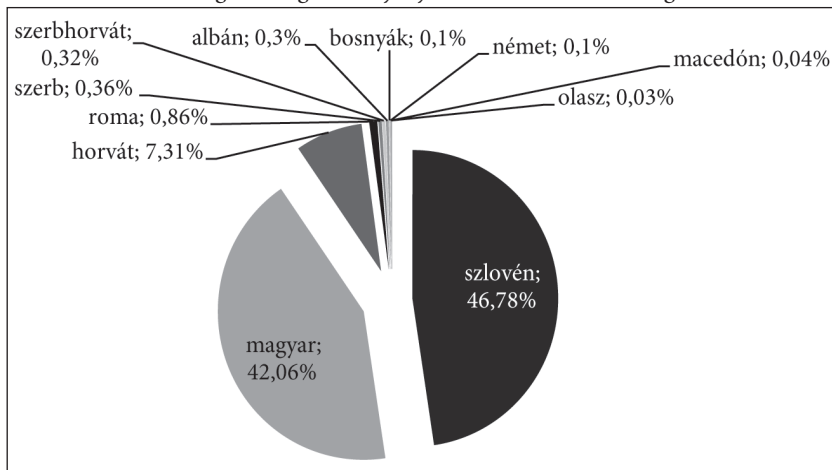
„...[a magyar diákok]¹⁷ nagyon is alkalmazkodó típusúak. Mi mindannyian magyar nemzetiségűek. [...] Szlovéniai diákok is nagyon alkalmazkodó típusúak. Azoknak is minden az a jó, az a példakép, ami kívülről jön. Lehet, már mi magyarok is ezt az élettípust megszoktuk. Ez nem jó. Nem mindig jó.”

A közös értékek társadalmi, területi, történelmi és kulturális gyökerekre nyúlnak vissza. (Nárai 2009) A kétnyelvű terület legfőbb közös értékei a térség elhelyezkedésére és a lakosság soknemzetiségű összetételére vezethetőek vissza. Az alábbi ábra Lendva község lakosságának anyanyelv szerinti¹⁸ százalékos megoszlását mutatja. Az adatok az utolsó, kérdezőbiztosok általi lekérdezésen alapuló statisztikai adatgyűjtésből származnak (3. ábra).

¹⁷ A szerző kiegészítése.

¹⁸ A nemzetiségre vonatkozó adatok nem elérhetőek községi bontásban.

3. ábra. Lendva község lakosságának anyanyelv szerinti százalékos megoszlása 2002-ben

Forrás: Szlovén Statisztikai Hivatal honlapja alapján saját szerkesztés

A térség soknemzetiségű összetételére utal az alábbi interjúrészlet is:

„Nagyon érdekes, Muravidéknél ezt el kell mondani a néprajzát tekintve, hogy ez egy több nép találkozásánál fekvő vidék. Itt találkozik a horvát kultúra, a szlovén – más néven vendnek nevezett –, a karintiai, osztrák, a magyar, de éltek itt mindig zsidók is, cigányok is. Egy soknemzetiségű vidék.” (Lendva)

Ami a régiót megkülönbözteti az egyszerű fizikai tértől az a régió és annak lakói közötti harmónia és egység. (Nárai 2009) A kétnyelvű terület kulturális intézményei, szervezeti törekednek arra, hogy a térséget meghatározó fő értékek mentén folytassák tevékenységüket, és ezáltal hozzájárulnak a területi egységen belüli harmónia és egység megteremtéséhez is. A Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet egyik munkatársa például így jellemezte az intézetet:

„...nyitottak vagyunk. Itt próbálnak a szlovén, horvát néptáncosok. Egy kicsit Szent István szellemében próbálunk működni. Egyrészt nagyon fontos, hogy ellátjuk minden jellegű magyar programmal a magyar fiatalokat, de ezek mind olyanok, hogy nem tiltja a másikat is, hogy jelen legyen, sőt.” (Lendva)

A Dobronaki kulturális egyesülethez köthető közösségi életet pedig az alábbi hozzáállás határozza meg egy válaszadó szerint:

„Itt nincs olyan, hogy szlovénok vagy magyarok vagyunk. Mi vagyunk. És vannak, akik a szervezetben szlovénul beszélnek, és vannak, akik magyarul. Mindegy. Megértjük egymást.” (Dobronak)

4.4.2 A regionális identitás kifejeződése a helyi köznyelvben

A fenti alfejezetben először azokat a tényezőket mutattam be, amelyek feltételei annak, hogy ki tudjon alakulni a lakosság körében a regionális azonosságtudat. Majd az interjúk alapján a mellett érveltem, hogy ezek a feltételek adottak Muravidék kétnyelvű területén. A továbbiakban az interjúbeszélésekből azokat a részeket emelem ki, amelyek – a csoportidentitás meghatározása mellett – kifejezik a muravidéki magyar anyanyelvű interjúalanyok körében a regionális identitást.

A térségi azonosulásnak vannak spontán és tudatos identitást kifejező alkotóelemei is. Spontán identitást fejez ki például az adott területi egység iránt érzett vonzalom, szeretet, melyre hatással van az emberi környezet (család, rokonság, barátok), és az etnikai-területi jellegzetesség is. Tudatos identitásra pedig az vall például, ha a térségi kötődést befolyásolja, hogy az adott területi egység milyen oktatási-művelődési-szellemi környezettel rendelkezik. (Bugovics 2007)

Az interjúalanyok kétnyelvű területhez kapcsolódó azonosságtudata megnyilvánult spontán és tudatos módon is.

Spontán identitást fejez ki például az, hogy több interjúalany Muravidéket a haza fogalommal társította.

„Muravidék az én hazám. Itt születtem. Kétnyelvű családban nevelkedtem. Magyarország anyaország, de nem annyira kötődünk hozzá, mint Szlovéniához. De még jobban Muravidékhez.” (Dobronak)

„Muravidék egy terület. Nekem Muravidékről először a hazám jut eszembe.” (Pártosfalva)

„Mi az, hogy Muravidék? Nekem a hazám. Elsődlegesen. Szabad kérdés, akkor én mindenképpen emocionálisan lépek hozzá. [...] Igazából a szüleim, mindig is mondtam nekik, hogy sose neveltek úgy,

hogy ilyen nagy patrióta legyek, vagy... de valahogy azon kívül, hogy tudatosan nem nevelték belénk, megmaradott.” (Dobronak)

A spontán identitás egy másik megnyilvánulása, hogy a területhez kapcsolódó szocializációs folyamatra is tettek utalást:

„Muravidék Szlovéniának egyik számomra legszebb része, mert itt születtem, itt nevelkedtem, itt dolgozok, dolgoztam, és itt vagyok most, a nyugdíjas életemet aktívan itt élem.” (Dobronak)

Voltak olyanok is, akik a térség táji adottságaira hívták fel a figyelmet. Ezt fejezi ki a következő interjúrészlet is:

„Szép a Lendvánk. Nagyon szép kis városka. Igazi városias jellege van. Szépek a házak. Muravidéken, a kétnyelvű területen a házak takarosak, sok virággal. Az életet szerető emberek lakják ezt a vidéket.” (Lendva)

Tudatos identításra elsősorban azok az érvelések utalnak, amelyek a térség nyelvi és kulturális sajátosságait emelték ki:

„[A nemzetiségileg vegyesen lakott terület]¹⁹ Előnye, hogy két kultúrát élek, két nyelvet beszélek, és erre nagyon büszke vagyok. Anyanyelvi szinten. Ami ritka a mai világban, mert minden másik nyelvet úgy tanulsz, mint idegen nyelvet. Nekünk meg két nyelvünk van, két kultúránk. És ha úgy akarod, akkor két állampolgárságod is lehet.” (Dobronak)

„Lehet két himnuszod, vagyis egy himnusz meg egy Zdravljica²⁰, meg van két zászlód, két kultúra. Mert azért rengeteg gazdagság van így is bennünk. Tudod, mert hogyha csak egy kultúrát, igazából a sajátodat el tudod sajátítani, hát akkor még kettőt, az meg fenomenális.” (Dobronak)

„Csak előnye van abból az itt élőknek, hogy több nyelvet tud, több kultúrát ismer. Szélesebb ettől a világnézete. Ez csak pozitív.” (Pártosfalva)

¹⁹ A szerző kiegészítése.

²⁰ Szlovénia nemzeti himnusza

4.5 Az anyaországhoz köthető azonosságtudat vizsgálata

A társadalmi identitás területi eleméhez tartozik az országgal való azonosulás. Bugovics Zoltán az országhoz, mint területi egységhez kapcsolódó identitástudatot a nemzeti identitás kategóriájával azonosítja. (Bugovics 2007) Jelen fejezetben – Bugovics gondolatmenetét alapul véve – a muravidéki magyar anyanyelvű interjúalanyok Magyarországhoz, mint anyaországhoz köthető azonosságtudatát vizsgálom, a nemzeti identitást formáló legfontosabb tényezők mentén.

A nemzeti identitását az egyén a szocializáció folyamata során sajátítja el. Ez az a folyamat, amely meghatározza az egyén fejlődését az óvodás kortól az általános iskolán át egészen a középiskoláig. Az elsődleges mintaadó a szocializáció korai szakaszában a szülő és a szűkebb környezet. Majd a kortárs csoportok (óvoda, iskola) szerepe válik meghatározóvá. (Badis 2008) A serdülőkor az az életszakasz, amikor a fiatal az egyre változó szerepek elsajátítása mellett, a különböző társadalmi csoportokkal, főleg a kortárs csoportokkal való interakció során, folyamatosan újra-definiálja önmagát. (Neményi 2010) Lampl Zsuzsanna a nemzeti identitás formálódása kapcsán – a szlovákiai magyarok példáján keresztül – négy kulcstényezőt határoz meg. Az első a származás, azaz a szülők-, a saját- és a gyermek nemzetisége. Ezt követi az általános iskola tanítási nyelve. Majd szintén meghatározó tényező a családon belüli, illetve az azon kívüli nyelvhasználat. Nem utolsó sorban pedig az is nagymértékben befolyásolja az identitást, hogy milyen a társ, a partner nemzetisége. (Lampl 2017) A továbbiakban először e négy kulcstényező mentén elemzem a muravidéki magyar anyanyelvű lakosság anyaországhoz köthető azonosságtudatát, majd kitérek további, identitást formáló tényezőre is.

4.5.1 A magyar nemzetiségűek létszámának az alakulása a kétnyelvű területen 1961-től napjainkig

„Itten már így az emberek nem kötődnek a nemzetiséghez, vagy kevésbé kötődnek a nemzetiséghez, de viszont még beszélnek magyarul.” (Lendva)

Szlovéniában az elmúlt évtizedekben fokozatosan csökken azoknak a száma, akik magyar nemzetiségűnek vallják magukat. Lendva- illetve

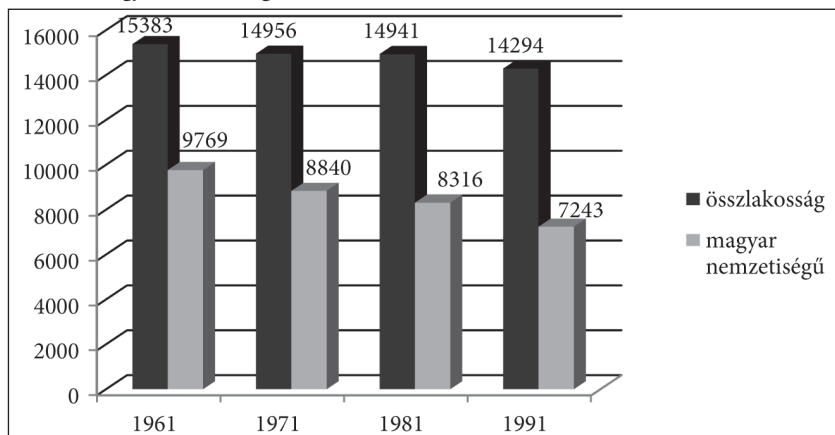
Goricskó településein 1961 és 1991 között 9769 főről 7243 főre csökkent a magyar nemzetiségű lakosság létszáma. Ez több mint 2500 fős létszámcsökkenést jelentett a három évtized alatt. (4. ábra) Ezen drasztikus fogyatkozás hátterében a szórványosodás folyamata áll, mely több tényezőre vezethető vissza. A leginkább hangsúlyos tényező a jelen fejezet szempontjából az asszimiláció (nemzetiségváltás). A szórvány ugyanis egy olyan „*asszimilációra hajlamosító közeg*”, melyben „*a személy identitást vált: kapcsolataiban a másik, a kulturálisan domináns közösség válik meghatározóvá, ebbe építi bele magát.*” (Bodó 2009: 111) A fogyatkozás ugyanakkor még a kedvőtlen természetes szaporulat és az elvándorlás következménye is. A tanulmányban azonban most ezen két tényező vizsgálatára nem térek ki.

A 2002-es népszámlálás településszintű bontásban nem közölte a magyar nemzetiségűek számát. Arra vonatkozóan van adat, hogy az általuk lakott öt községben hány magyar él. Dobronak, Hodos, Lendva, Moravske Toplice és Šalovci községben 5212 magyar nemzetiségűt írtak össze, mely az öt község összlakosságának csupán 25 százaléka. (5. ábra) Fontos ugyanakkor kiemelni azt is, hogy a 2002-es adatfelvétel során az öt községben 6763 magyar anyanyelvűt regisztráltak, azaz 1500 fővel többen vallották magukat magyar anyanyelvűnek, mint magyar nemzetiségűnek. (Kovács 2013) Másfél évvel a 2002-es népszámlálás időpontja előtt a szórványközösség három meghatározó személye, Bence Lajos, Göncz László és Kovács Attila írásos javaslatot tett a Szlovén Statisztikai Hivatal vezetőségének arra vonatkozóan, hogy a nemzetiségek kategóriájába kerüljön be a *kettős kötődés* is. „*A javaslattevők azt remélték, hogy a kettős kötődés vállalásával a magyarság száma is lényegesen növekedni fog. A javaslatot azonban nem fogadták el; a kezdeményezők megítélése szerint elsősorban a horvátok, a szerbek és a bosnyákok számarányának növekedésétől tartva.*” (Mák 2013: 179)

A 2011-es regiszter alapú összeírás – ahogy erről már korábban is volt szó – nem tette lehetővé az anyanyelvi, nemzetiségi, vallási stb. adatok felmérését, ezért csak becslés létezik a magyar kisebbség létszámát tekintve. Kovács Attila muravidéki kutató a 2002-es népszámlálás adatai alapján, valamint a 2011-es összeírás népességszámra vonatkozó eredményeiből készítette el kalkulációját: „*A 2011-es népszámlálásnak a Muravidék kétnyelvű területére, Goricskóra és a Lendva-vidékre vonatkozó népességcsökkenési adatait alapul véve (-2,15 százalék) és az asszi-*

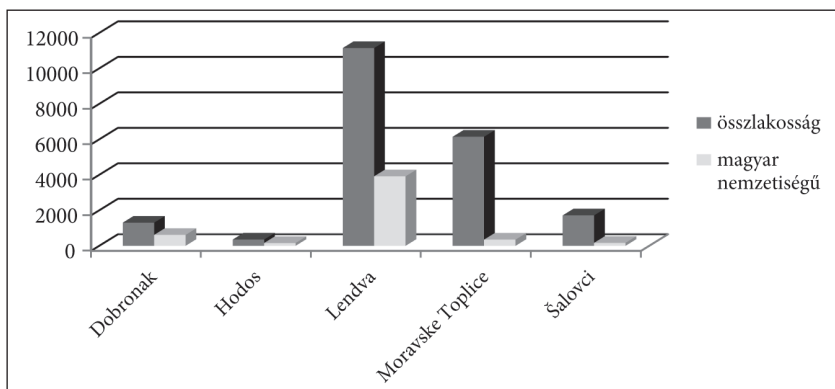
milációt »bekalkulálva« körülbelül 10-12 százalékkal kevesebb magyar nemzetiségű, illetve anyanyelvű személyt írtak volna össze Szlovéniában. A Muravidék kétnyelvű területére vetítve ez 4.600-4.800 magyar nemzeti-ségű személyt jelentett volna, míg az országban 5.500-5.800 körül mozgott volna a magyarok száma 2011-ben.” (Kovács 2013)

4. ábra. A nemzetiségileg vegyesen lakott terület összlakosság száma, valamint az itt élő magyar nemzetiségűek létszáma 1961 és 1991 között

Forrás: Kovács (2013) alapján saját szerkesztés

5. ábra. A magyarlakta településeket is magába foglaló öt község összlakosság száma, valamint az itt élő magyar nemzetiségűek létszáma 2002-ben

Forrás: Kovács (2013) és a Szlovén Statisztikai Hivatal honlapja alapján saját szerkesztés

4.5.2 Az iskola mint identitást meghatározó tényező

„A magyart anyanyelvi szinten tanulók száma drasztikusan csökken. [...] Néhány éven belül nagy valószínűséggel itt már nem lesz anyanyelvi oktatás, vagy elvétve, mert nagyon kevés olyan család van, akik ezt fontosnak tartják.” (Lendva)

1959-ig a nemzetiségileg vegyesen lakott területen külön magyar és szlovén tagozatok (osztályok) működtek általános iskolai szinten.²¹ (Székely 1995) Mivel azonban a magyar tagozatok fokozatosan kezdtek elnéptelenedni, ezért – a pozitív diszkrimináció elvére épülő nemzetiségpolitika kezdeti lépéseként – az 1959/1960-as tanévben bevezették a kétnyelvű oktatást alapszinten. Az új oktatási rendszer célja az volt, hogy a szlovén és a magyar diákok megtanulják egymás nyelvét, a tanulók megismerjék mindkét nép kultúráját, történelmét. Továbbá, hogy a kétnyelvű oktatás kölcsönös együttélésre nevelje mindkét nemzet hozzátartozóit. (Sabo – Herman 2010) Középszinten egy oktatási intézmény jött létre, 1981-ben Lendván a pedagógiai, közgazdasági és fémipari szakosítású kétnyelvű középiskola.

Az 1990/1991-es tanévig a vegyes összetételű osztályok a szlovén és a magyar nyelvet együtt tanulták; nem voltak külön nyelvi csoportok. Ekkortól azonban a szülő választási lehetőséget kapott arra, hogy eldöntse a beiratkozáskor, hogy gyermeke a szlovén és a magyar nyelv közül melyiket tanulja anyanyelvi szinten, és melyiket második nyelvként. (Gróf 2010) Azóta a szülő választhat, hogy a tanuló anyanyelvi magyarra (magyar1) és második nyelvi szlovénra (szlovén2) jár-e, vagy pedig anyanyelvi szlovénra (szlovén1) és környezetnyelvi magyarra (magyar2). Fontos azonban azt is kiemelni, hogy negyedik osztálytól kötelező a szlovén nyelvet anyanyelvi szinten tanulnia minden diáknak. Ugyanakkor megmarad a magyar nyelv két szinten való tanítása egészen a gimnázium végéig; így ha a diák úgy dönt, tanulhatja a szlovén és a magyar nyelvet is anyanyelvi szinten.

²¹ Középfokú oktatás nem volt magyar nyelven a Szlovén Szocialista Köztársaságban 1981-ig.

Az oktatási rendszer tehát biztosítja a magyar nyelv anyanyelvi szintű elsajátításának a lehetőségét, azonban egyre több szülő dönt úgy, hogy magyar elsõnyelvű gyermekét magyar2-es csoportba írattja. (Gróf 2010) Ennek oka, hogy a szülõk úgy vélik, hogy hátrányba kerülnek gyermekeik a negyedik osztályban, amikor automatikusan átkerülnek a szlovén anyanyelvi csoportba. Jól példázják az anyanyelvi magyar csoportok fokozatos csökkenését a Dobronaki kétnyelvű általános iskola alábbi adatai.

Míg 2006-ban az iskolában a 68 tanuló (1-9. osztályig)²² közül 36-an választották a magyar elsõ nyelvet, addig 2016-ban a 94 tanuló közül szintén 36 diák döntött a magyar elsõ nyelv mellett.²³ Tehát a 2006-os több mint ötven százalékos magyar1-es tanulói létszámarány 2016-ra alig érte el a negyven százalékot. A fogyatkozó létszám minden kétnyelvű iskolát érint.

Pedig a 2015/2016-os tanévtõl mind a négy kétnyelvű általános iskolában lehetőség van arra is, hogy a szülő a párhuzamos nyelvtanítást²⁴ válassza gyermeke részére. Ez azt jelenti, hogy a tanuló az elsõ, második, harmadik osztályban a magyart és a szlovén nyelvet is anyanyelvi szinten tanulhatja. Ezt a lehetõséget azonban kevés diák (szülő) választja. Pártosfalván a kétnyelvű iskolában például a 2016/2017-es tanévben a 10 elsõosztályos tanuló közül csak 1 vett részt a párhuzamos tanítási programban.²⁵

A kétnyelvű általános iskolákban a diákok a magyar nyelvvel nem csak a nyelvi órákon találkozhatnak, hanem elviekben az összes tanóra kétnyelvűen folyik. Azonban a tanulók tanulmányaik elõrehaladtával egyre kisebb arányban részesülnek magyar nyelvű oktatásban. Míg az alsó tagozatban a tanórák nyelvi felosztása még úgy épül fel, hogy a pedagógusok 50-50 százalékban használják a magyar és a szlovén nyelvet, addig

²² A Szlovén Köztársaság Közoktatási Szakbizottsága 2002-ben engedélyezte a 9-osztályos program bevezetését a muravidéki kétnyelvű általános iskolákban. Ettõl kezdve az általános iskolai program 1-3., 4-6., és 7-9. osztályra bontható. Nem plusz egy kilencedik osztályt vezettek be, hanem egyfajta nulladikat. (Pisnjak Mária – a Szlovén Köztársaság Oktatási Intézetének magyar nyelvi szaktanácsadója – elõadásának kézirat)

²³ Az adatokat a Dobronaki kétnyelvű általános iskola igazgatónõje adta meg a szerzõnek.

²⁴ Szlovénul HOP-nak rövidítik a párhuzamos nyelvtanítást.

²⁵ Az adatot a pártosfalvi kétnyelvű általános iskola igazgatónõje adta meg a szerzõnek.

felső tagozatban ez az arány már 30-70 százalékra módosul. A II. és III. oktatási periódusban, tehát a felső tagozatban, a „*tananyag ismertetése szlovénul történik, az írásos elmélyítés, rögzítés és összefoglalás a szakkifejezések kiegészítésével pedig magyarul*”. (Varga I. 2011: 130) Középiszkolai szinten még kevesebb (10-20 százalék) az órai magyar nyelvhasználat.

A fentiek alapján összegzésként megállapítható, hogy bár a két-nyelvű oktatási rendszer elméletben minden lehetőséget megad a magyar nyelv anyanyelvi szintű elsajátításához, és a tantárgyakhoz kapcsolódó tananyag magyar nyelven való elmélyítéséhez, azonban a gyakorlat azt mutatja, hogy a magyar nyelv egyre kisebb arányban kap helyet az iskolákban, és a szülők, pedagógusok szemszögéből is egyre inkább veszít presztízséből.

4.5.3 A magyar nyelv használata az informális és formális környezetben

„*A külföldi magyarok közül a szórványhelyzetben élők a legveszélyeztetettebbek a (magyar) anyanyelv elvesztésében.*” (Bali 2014: 108) Az anyanyelv elhagyása és a többségi nyelvre való nyelvváltás folyamata nem csak az oktatásra, hanem általában az informális és formális környezet nyelvhasználatára jellemző Muravidék magyarok által is lakott településein.

Bartha Csilla 2003-2004-ben a magyar nyelvhasználat témakörben végzett kérdőíves kutatást a nemzetiségileg vegyesen lakott területen. Vizsgálata eredményeként megállapította, hogy „*az egyik nyelvi egynyelvűségből egy átmeneti kétnyelvű szakaszon át a többségi nyelvé egy nyelvé felé tartó nyelvcseres folyamat zajlik a vizsgált közösségben*”. (Bartha 2006: 87) Bartha ugyanakkor azt is hangsúlyozta, hogy ha a családban a kisebbségi nyelv háttérbe szorul, a nyelvi asszimiláció folyamatát sem az iskola, sem a jog nem képes megállapítani. Márpedig a vizsgált közösség generációk közötti nyelvhasználatára a magyar nyelv fokozatos visszaszorulása a jellemző. Ezt igazolja Kolláth Anna és Gróf Annamária 2011-es kérdőíves kutatása²⁶ is, mely a nemzetiségileg vegyesen lakott területen azt mutatta, hogy felnőttkorra csökken a magyar nyelv választása minden

²⁶ A vizsgálat készítői 294 adatközlő válaszait elemezték az eredmények feldolgozása-kor. (Kolláth – Gróf 2014)

beszédpartnerrel a családban. Míg például az adatközlők 89,4 százaléka magyarul beszélt az édesanyjával gyermekkorában, jelenleg már csak 64 százalékuk tesz így. Az apával való magyar nyelvű kommunikáció az életkor előrehaladtával még erősebben csökken. Míg a válaszadók 81,7 százaléka gyermekkorban magyarul beszélt édesapjával, addig felnőttkorra ez az arány a felére, 41 százalékra csökkent. A nyelvi asszimiláció irányát jól mutatja, hogy az adatközlők gyermekeikkel már 50 százalékban a szlovén nyelvet használják. (Kolláth – Gróf 2014) A magyar nyelv használatának a visszaszorulása még inkább szembetűnő, ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy a magyar nyelv elsődlegesen a családban kap helyet. 2011-ben a magyar nyelv mindenekelőtt otthon (66,6 százalék), majd a rokonokkal (51,3 százalék) és a szomszédokkal folytatott kommunikációban valósult meg (42,3 százalék). (Kolláth – Gróf 2014)

Az interjúbeszélgetések során több interjúalany említette, hogy az informális és formális közegben is a szlovén nyelv dominanciája érvényesül. Informális közegben, például kiscsoportos kommunikációs helyzetekben az alábbi a jellemző az interjúalanyok elmondása szerint:

„Ha van 5 szlovén és van 1 magyar, az a szlovén nem fog beszélni magyarul, ha tud is, de ha fordítva van; van 5 magyar, 1 szlovén, mi mindjárt tudunk alkalmazkodni hozzá jól.” (Dobronak)

Hasonló hangzott el a muravidéki magyar anyanyelvű fiatalok nyelvhasználatára is:

„Ha, netán van egy csoport és abba az 5-6 fős csoportba bejön a szlovén nyelv, akkor váltanak szlovénra. Ez egy trend, magamból is kiindulva. Mivel mind a két nyelvet jól beszélnek az itt élő fiatalok, ezért ha van egy olyan személy, aki nem tud jól magyarul, akkor váltanak, és átmennek szlovén nyelvet beszélni.” (Lendva)

A formális közegre jellemző nyelvhasználat vonatkozásában pedig a következőt fogalmazta meg egy válaszadó:

„Az emberek hivatalos helyen már feladták, hogy magyarul beszéljenek. Valaki már nem is mer, nem is próbál. Ha bemegy egy irodába, postára valamit elintézni, akkor domináns a szlovén, hogy azzal fog-nak megpróbálkozni.” (Lendva)

Barkaszi Zsófia, Magyarország ljubljanai nagykövetségének volt konzulja egyik tanulmányában a formális nyelvhasználathoz kapcsolódó tapasztalatairól így ír: *„Ha az ember bemegy egy hivatalba ügyet intézni és magyarul kezd beszélni, falakba ütközik. Jó esetben hamar találnak egy kompetens személyt, aki tolmácsol neki. Tolmácsolnak neki a szülőföldjén. Ha bemegy egy boltba vásárolni, kevés eladót talál, aki magyarul tud árut kérni. Ha elmegy az orvoshoz, gyakran nehézségei támadhatnak, hogy anyanyelvén magyarázza el problémáját, és segítséget, ellátást kérjen. [...] Ezek mind-mind életből vett példák, amelyek elszomorító tendenciákról tanúskodnak.”* (Barkaszi 2009: 71-72)

4.5.4 Vegyes házasságok Muravidék kétnyelvű területén

A nemzethez – jelen tanulmány vizsgálati tárgyát tekintve –, az anyaországhoz kapcsolódó azonosságtudatot a származás, az iskola, és a nyelvhasználat mellett nagymértékben befolyásolja az a tényező is, hogy milyen a társ, a partner nemzetisége. Ebben az alfejezetben a vegyes házasságokkal foglalkozom a vizsgált területi egység vonatkozásában.

A vegyes házasságkötések vizsgálata kapcsán napjainkra kétféle nézőpont alakult ki: az asszimilációs- és a társadalmi kohéziós szemlélet. Az előbbi a vegyes házasság jelenségéről úgy vélekedik, hogy az a kisebbség fogyásához, többségi nemzetbe való beolvadásához járul hozzá. (Ladancsik 2018) Ezt a nézetet képviseli Hoóz István is, aki a nyelvi asszimilációra helyezi a hangsúlyt a vegyes házasságkötések kapcsán. Általános jelenség ugyanis, hogy a kisebbségi fél párjával annak nyelvén, azaz a többségi nyelven kommunikál, így a nyelvi asszimiláció már a megismerkedés kezdetekor létrejön. (Hoóz 2002 idézi Ladancsik 2018) Hoóz ugyanakkor úgy véli, hogy a vegyes házasság következtében a pár kisebbségi tagjának a nemzeti identitása háttérbe kerül, mivel a többségi fél által a másik nemzet szokásait, hagyományait fogadja el. A kohéziós elmélet hívei a fentiekkel szemben úgy gondolják, hogy a vegyes házasságok növelik a társadalmi kohéziót, a nemzetek tagjai közötti kötések kialakulásának lehetőségét, és a nemzetek közti kommunikációt. (Ladancsik 2018) Jólal kevesebben vannak azonban azok a vegyes házassággal foglalkozó kutatók, akik ez utóbbi elmélet mellett

érvelnek. A gyakorlatból kiindulva a muravidéki magyar kutató, Göncz László is az asszimilációs nézeteket képviseli e téma kapcsán.

Göncz László 2002-ben a Mura menti magyarok lakta vidéken vizsgálta a vegyes házasság jelenségét. (Göncz 2003) Megállapította, hogy szinte minden második magyar vegyes házasságban él a kétnyelvű területen. Továbbá felhívta a figyelmet arra, hogy a vegyes házasságból kikerülő gyermekek döntő többsége nem magyar nemzetiségűnek, hanem leginkább a többségi nemzethez tartozónak van nyilvántartva.²⁷ Hodoson például 2002-ben a vegyes házasságban született gyermekeket kivétel nélkül szlovén nemzetiségűnek regisztrálták. Gyertyánoson a vegyes házasságból származó gyermekek 33 százaléka volt csak magyar nemzetiségű. Csentén pedig a kétnyelvű házasságokból származó gyermekeket a családok 50 százaléka jegyezte be magyar nemzetiségűnek. Az adatokból látható, hogy különbség volt a tekintetben a települések között, hogy a vegyes házasságban született gyermekek hány százaléka volt magyarnak nyilvántartva. A különbség részben történelmi gyökerű. Ugyanis a két világháború között különböző mértékben telepítettek be a magyarlakta településekre muravidéki, és tengeremelléki szlovén telepeseket a magyar közösségek felbomlasztása céljából. Gyertyánosra például tömegesen érkeztek betelepülők a 20-as, 30-as években. Csentéről ugyanakkor ez nem mondható el.

A 2002-es vizsgálat több furcsaságra is rávilágított. Volt például olyan család, ahol a gyermekek közül kettő szlovénnek, és egy magyarnak volt feltüntetve. De előfordult az is, hogy a magyar és a horvát nemzetiségű szülők gyermeke szlovénként volt regisztrálva. Göncz kutatásából azt a következtetést vonta le, hogy a vegyes házasságok az asszimiláció „melegágyának” tekinthetőek; a magyarság létszámának csökkenéséhez, nemzettudatának gyengüléséhez járulnak hozzá.

A fenti megállapításokat igazolja az alábbi interjúrészlet is, melyben az egyik interjúalanyomnak a saját szakdolgozati kutatásához kapcsolódó észrevételei szerepelnek:

„Nem tudom, hogy ezt tapasztaltad, ha gyerekekkel beszélgettél, hogy az a szó, hogy nemzetiség, nem mindenki érti nálunk. Sőt felnőttek

²⁷ Szintén erre a jelenségre hívja fel a figyelmet Kolláth Anna, a Maribori Magyar Tanács vezetője egy tanulmányában. (Kolláth 2005)

se. Nagyon sokszor keverik az állampolgársággal. Én, amikor a szakdolgozatomhoz interjúztam a középiskolában, akkor én 90 százalékban azt tapasztaltam, hogy nem értik. [...] Főleg a vegyes házasságban születettek. Fogalmuk nem volt. Volt, aki nagyon karakánul azt mondta, hogy ő szlovén, pedig így beszélgettünk magyarul, ahogy most mi beszélgetünk. Volt, aki törte a magyart és azt mondta, hogy ő kettős. Nagyon érdekes kérdés, hogy ezt ki hogyan látja, hogyan érzékeli.” (Lendva)

4.5.5 A Magyarországáról alkotott kép, mint identitást befolyásoló tényező

A muravidéki magyarság anyaországához köthető azonosságtudatának vizsgálata kapcsán, mind ez ideig az identitást leginkább meghatározó tényezőket elemeztem. Tanulmányomban a számos egyéb meghatározó faktor közül még egyet emelek ki, Magyarország megítélését a szórványközösség szempontjából.

A muravidéki magyarok számára Magyarország az „ismeretlen szomszéd”. Ezt Szilágyiné Bátorfi Edit, Magyarország szlovéniai nagykövete fogalmazta meg egyik előadásában²⁸. Majd hozzátette, hogy ezért a szemléletért leginkább a vasfüggöny korszaka tehető felelőssé. A mai napig érezteti hatását ugyanis az 1940-es évek végétől az 1960-as évek elejéig tartó magyar-jugoszláv konfliktus²⁹, melynek következtében a muravidéki magyarságnak legalább a 95 százaléka nem mehetett Magyarországra. (Göncz 2008) A magyar-jugoszláv határ az ellentét következtében frontszakasszá vált, ezáltal nemcsak a politikai-diplomáciai kapcsolatok szűntek meg a két ország között, hanem a baráti, rokoni kapcsolatok is. (Kovács 2012) Fontos ugyanakkor azt is kiemelni, hogy a „különböző korabeli magyarországi belpolitikai túlkapások isme-

²⁸ Magyarország szlovéniai nagykövete 2018. február 21-én Pécsen tartott előadást az Antall József Tudásközpont által szervezett *Diplomata Klub* keretében.

²⁹ A Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája elnevezésű nemzetközi kommunista szervezet, 1948 júniusában megtartott gyűlését követően, egy határozatában elítélte Jugoszláviát. Ezzel az országot kizárták soraiból. Ennek eredményeképpen az addig intenzív állam- és pártkapcsolat Magyarország és Jugoszlávia között szembenállássá változott. (Kovács 2011)

retében (kulák-kérdés, az értelmiség zaklatása stb.) a muravidéki magyarság köreiben akkor olyan vélemény is megfogalmazódott már, hogy jobb Jugoszláviához tartozni, mint a szovjet megszállási zóna területét képező Magyarországhoz”. (Göncz 2008: 97)

A történelmi okok miatt létrejött ismeretlen-érzet mellett a muravidéki magyarokban kialakult Szlovénia és Magyarország viszonylatában egyfajta gazdasági különbség-érzet is. Ezt igazolják az alábbi interjúrészek is.

„Szlovénia úgy van beállítva egész Európában, mint a kis Svájc; tejjel-mézzel folyó kánaán. Nagy hegyek, magasabb jövedelem, nagyobb GDP. Ez azért meghatározó. Erre szeretnek büszkék lenni [a muravidéki magyarok]³⁰. Magyarország úgy tűnik nekünk, hogy feljövőben van, de az a meghatározó, hogy egy ilyen országnak az állampolgárai vagyunk.” (Lendva)

„Az egész országnak [Szlovénia]³¹ ez a feelingje: csodás, nagyszerű, pici, de tökéletes, gazdag. [...] Alapvetően megvan ez a tudat, érzet. Főleg szlovén-magyar összevetésben egészen mások a gazdasági arányok. Magyarország szegény, Szlovénia gazdag. Ez nagyon a fiatalokban is benne van. Millió ellenpéldát lehet hozni, de ez egy ilyen alaphangulat. A magyarság presztízse az utóbbi 7-8 évben javult, de csak azért, mert Szlovéniának ez egy megnyekkent korszaka volt. Egyébként ez az alap. Más, mint a román-magyar viszony, vagy akármi más.” (Lendva)

A gazdasági különbség hangsúlyozása a muravidéki magyarok részéről más kutatási beszámolóban is szerepelt. A MOZAIK2011 – Magyar fiatalok a Kárpát-medencében elnevezésű vizsgálat egyik eredménye, hogy a muravidékiek többsége egyértelműen úgy nyilatkozott, hogy nem költözne Magyarországra, hivatkozva arra, hogy Szlovéniában magasabb az életszínvonal és jobbak az életkörülmények. (Bauer – Pillók 2013)

³⁰ A szerző kiegészítése.

³¹ A szerző kiegészítése.

5. Összegzés

A muravidéki magyar anyanyelvű lakosság csoporttudatát a köztes identitás határozza meg, melynek empirikus kifejeződése, hogy egy interjúalany sem definiálta önmagát csak szlovénként vagy magyarként, hanem elsősorban muravidéki magyarnak, másodsorban pedig muravidékinek vallották magukat. A *sem-sem, is-is* identitásállapot térségi szempontból a régióhoz való kötődésben nyilvánult meg.

Muravidék tájegység magyarok által is lakott területe egyrészt a földrajzi elhelyezkedésével a köztesség érzetet alapozza meg, hiszen egy perifériális, határ menti területéről van szó, másrészt pedig egy olyan társadalmi konstrukció, amely több olyan feltételnek is megfelel, amely alapján a regionális identitás kialakulása és fenntartása lehetővé válik. A kétnyelvű terület például amellet, hogy földrajzilag egy jól lehatárolható területi egységet képez, egy olyan sajátos tájnyelvvvel rendelkezik a szlovén és a magyar nyelv vonatkozásában is, mely egyszerre ad elkülönültség- és büszkeség-érzetet az ott élőknek. Fontos ugyanakkor kiemelni a térség jól kialakított, működtetett intézményi hátterét, szervezettségét is, mely a regionális kultúra és média jelenlétét biztosítja. Léteznek továbbá a kétnyelvű területen olyan közös értékek is, amelyek szintén nélkülözhetetlen elemei a regionális azonosságtudat létrejöttének. A befogadás és az alkalmazkodás, mint meghatározó közös értékek a vidék soknemzetiségű összetételéből fakadnak, és az alapját adják a nemzetiségileg vegyesen lakott területen élő szlovén és magyar anyanyelvű lakosság békés együttélésének.

A tanulmányban azt is megvizsgáltam, hogy mi áll annak hátterében, hogy egy interjúalany sem vallotta magát kizárólag magyarnak. Ehhez az anyaországhoz való kötődést (Bugovics logikáját követve a nemzeti identitást) leginkább meghatározó tényezők meglétét elemeztem a kétnyelvű terület kapcsán. A statisztikai adatok, az interjúbeszélgetések és a szakirodalmak is azt bizonyítják, hogy a nemzetiségileg vegyesen lakott területen élő magyar anyanyelvűek számára egyre kevésbé fontos, hogy magyar nemzetiségűnek definiálják magukat. A fiatalok generációjában már az is megfigyelhető, hogy nem is tudnak különbséget tenni nemzetiség és állampolgárság között. A fenti hivatkozások ugyanakkor arra a tendenciára is felhívják a figyelmünket, hogy a vizsgált területi egységen

a szocializációs folyamatot elsődlegesen meghatározó közegek mindegyikében – család, iskola, kortárscsoportok – visszaszorulóban van a magyar anyanyelv használata. Jelen tanulmányomban csak utaltam arra a szintén meghatározó tényezőre, hogy a Magyarországról alkotott kép – melynek háttérben különböző történelmi, politika, gazdasági okok állnak – ugyancsak erőteljesen befolyásolja az anyaországhoz való kötődést.

Irodalom

- Assmann, Jan (2004): *A kulturális emlékezet*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest
- Babbie, Earl (2001): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó, Budapest
- Badis Róbert (2008): A vajdasági magyarság identitásstratégiái. In: Papp Richárd, Szarka László (szerk.): *Bennünk élő múltjaink*. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 319-327.
- Bali János (2014): A külhoni magyarság nemzettudatáról. In.: Bali János, Marelyn Kiss József (szerk.): *Külhoni Magyar Ifjúságkutatás – 2014. Metszetek II*. Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Budapest, 104-113.
- Bali Lóránt, Hegedűsné Baranyai Nóra (2017): Történelem, kultúra és az asszimiláció viszonyrendszere a muravidéki magyarság körében, egy kérdőíves felmérés tapasztalatai alapján. *Kisebbségkutatás*, 26 (2), 42-56.
- Barkaszi Zsófia (2009): Kétnyelvűség és anyanyelvi identitás a Muravidéken. In.: Zágorec-Csuka Judit (szerk.): *Lét és nyelv*. Lendva Községi Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség, Lendva, 68-88.
- Bartha Csilla (2006): Kétnyelvűség a Muravidéken. In: *Muratáj*, 1-2.: 79-113.
- Bauer Béla, Pillók Péter (2013): A Mozaik2011 kutatás legfontosabb eredményei. In.: Szabó Andrea, Bauer Béla, Pillók Péter (szerk.): *Mozaik2011 – Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Belvedere Meridionale/ Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Szeged-Budapest, 13-27.
- Bodó Barna (2005): Értékek, nyelvhasználat – szórvány. In.: Bakó Boglárka, Szoták Szilvia (szerk.): *Magyarlakta kistérségek és kisebbségi identitások a Kárpát-medencében*. Gondolat – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 20-44.
- Bodó Barna (2009): *Szórvány és nyelvhatár*. Lucidus Kiadó, Budapest
- Bokor József (2009): *Nyelviség és magyarság a Muravidéken*. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva
- Bokor József, Guttmann Miklós (1999): *A muravidéki magyarság anyanyelvéért*. Szombathely – Maribor
- Bugovics Zoltán (2007): *Társadalom, identitás és területfejlesztés*. L'Harmattan Kiadó, Budapest
- Csepeli György (1987): *Csoporttudat – Nemzettudat*. Magvető Könyvkiadó, Budapest
- Eriksen, Thomas Hylland (2008): *Etnicitás és nacionalizmus. Antropológiai perspektívák*. Gondolat Kiadó, PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest-Pécs
- Gereben Ferenc (1999): *Identitás, kultúra, kisebbség*. Osiris, Budapest

- Gönc Katja (2010): Népszámlálás 2011. In: *Naptár 2011*. A szlovéniai magyarok évkönyve. Lendva, Magyar Nemzetiségi Tájékoztatói Intézet, 86-88.
- Göncz László (2001): *A muravidéki magyarság 1918-1941*. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva
- Göncz László (2000): *A muravidéki magyarság helyzete a rendszerváltás után*. Internet: http://adattar.vmmi.org/cikkek/16612/hid_2000_03-04_15_goncz.pdf (Letöltés ideje: 2018. 07. 31.)
- Göncz László (2006a): *Egy peremvidék hírmondói. Mura menti életképek a 20. század első feléből*. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia, Budapest
- Göncz László (2010): Fejezetek a muravidéki magyarság érdekvédelmi szervezettségének történetéből. In: Király M. Jutka (szerk.): *A Szlovéniában élő őshonos nemzeti kisebbségek szervezettségének 35 éve*. Magyar Nemzetiségi Tájékoztatói Intézet, Lendva, 75-93.
- Göncz László (2006b): *Felszabadulás vagy megszállás? A Mura mente 1941-1945*. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva
- Göncz László (2003): Gondolatok a muravidéki magyarság beolvadásának okairól. In: Gyurgyík László, Sebők László (szerk.): *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989-2002*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 151-157.
- Göncz László (2008): Muravidéki helyzetkép a múlt és a jelen tükrében. In: Fedinec Csilla (szerk.): *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*. MTA Magyar Tudományosság Külföldön elnöki Bizottság, Budapest, 84-102.
- Göncz László (2006c): *Nemzetiségi és anyanyelv-használati jogok Szlovéniában*. Zempléni Múzsza 2 (22), 5-10.
- Gróf Annamária (2010): A magyar mint idegen nyelv tananyagainak használhatósága a magyart környezetnyelvként tanulók oktatásában. *Muratáj*, 1-2: 103-109.
- Gyémánt Richárd (2008): *A határon túli magyarság demográfiai és társadalomstatistikai sajátosságai. Doktori értekezés*. Internet: http://doktori.bibl.u-szeged.hu/1162/7/2008_gyemant_richard_tezi_hun.pdf (Letöltés ideje: 2018. 08. 22.)
- Győri Szabó Róbert (2006): *Kisebbség, autonómia, regionalizmus*. Osiris Kiadó, Budapest
- Hablicsek László, Tóth Pál Péter, Veres Valér (2005): *A Kárpát-medencei magyarság demográfiai helyzete és előreszámítása, 1991-2021*. KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, Budapest
- Hoóz István (2002): A nyelvi asszimiláció és a házasságkötés. *Statistikai Szemle*, 80 (12)
- Keményfi Róbert (2005): A többretegű „szórvány” kifejezés a kisebbségkutatásban. In.: Ilyés Zoltán, Papp Richárd (szerk.): *Tanulmányok a szórványról*. Gondolat – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 78-90.
- Kolláth Anna (szerk.) (2010): *A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada*. Maribor
- Kolláth Anna (2005): *Magyarul a Muravidéken*. Maribor
- Kolláth Anna (2004): Néhány gondolat a muravidéki magyar nyelv jelenéről és jövőjéről. *Muratáj* (2), 76-86.
- Kolláth Anna, Gróf Annamária (2014): *A szlovéniai magyar nyelv*. Internet: <https://fedora.phaidra.univie.ac.at/fedora/get/o:356645/bdef:Content/get> (Letöltés ideje: 2018. 08. 27.)
- Komac, Miran (1999): *A nemzeti közösségek védelme a Szlovén Köztársaságban*. Nemzetiségi Intézet, Ljubljana

- Kovács Attila (2013): *A muravidéki magyarok a statisztikák tükrében 1869-2011.*
Internet: http://www.e-kompetencia.si/images/epublikacije/attila/Muravideki_magyarok_1869-2011_-_Projekt_e-kompetence_-_140599_-_splet.pdf (Letöltés ideje: 2017. 11. 18.)
- Kovács Attila (2012): A muravidéki magyarság 1920 és 1991 közötti sorsfordulóinak áttekintése. *Földrajzi Közlemények* 136 (3): 285-292.
- Kovács Attila (2004): *Földreform és kolonizáció a Lendva-vidéken a két világháború között.* Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet
- Kovács Attila (2011): Jugoszlávia Kominformból való kizárásának (ki)hatásai a jugoszláviai magyar és a magyarországi szlovén kisebbségre. Muravidéki és Rába-vidéki példák. In.: Kupa László (szerk.): *Görbe háttal. Interetnikus konfliktusok Közép-Európában a múltban és a jelenben.* Virágmandula Kft, Pécs, 125-136.
- Ladancsik Tibor (2018): Vizsgálati szempontok a vegyes házasságok kutatásában. *Kisebbségkutatás* 27 (1): 27-51.
- Lamp Zsuzsanna (2017): A szlovákiai magyarok fogyásának okai és az ifjúság. In.: Bali János, Hajdu Ágnes, Marelyn Kiss József, Nadas Zsófia (szerk.): *Hazatalálók és hazát találók II. Tanulmányok a külhoni magyar ifjúság helyzetéről.* Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Budapest, 9-54.
- Lukovics Miklós (2004): A regionális identitás szerepe a regionális gazdaságfejlesztésben. In.: Czagány L., Garai L. (szerk.): *A szociális identitás, az információ és a piac.* SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei, JATEPress, Szeged, 214-228.
- Mák Ferenc (2013): *Vesztetgár. Jugoszlávia és utódállamai – Szerbia, Horvátország és Szlovénia – magyarságának sorstörténetéből.* Méry Ratio Kiadó
- Nagy Gábor Dániel (2011): *Társadalmi tőke és területi kötődés a magyar régiókban.* PhD értekezés. Internet: <http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/nagygabordanielphd.pdf> (Letöltés ideje: 2018. 08. 26.)
- Nárai Márta (2009): Gondolatok a regionális identitásról – identitáselemek a Nyugat-dunántúli régióban. *Tér és társadalom* 23 (4): 137-159.
- Neményi Mária (2010): A kisebbségi identitás kialakulása. In: Feischmidt Margit (szerk.): *Etnicitás. Különbőségteremtő társadalom.* Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet, 48-56.
- Sabo Tatjana, Herman Jožefa (2010): *Együtt egymásért.* Lendva
- Székely András (1995): A szlovéniai magyarság oktatásügyének változásairól. In: *Murav-táj*, 2: 37-58.
- Varga István Štefan (2011): Azt kellene elérnünk, hogy a bizonyítványból kitűnjön, milyen szinten tanulta a tanuló a magyar nyelvet. In.: Király M. Jutka (szerk.): *50 éves a kétnyelvű oktatás a Muravidéken.* Magyar Nemzetiségi Tájékoztatói Intézet, Lendva, 126-131.
- Varga József (2009): *A kétnyelvű oktatás Szlovéniában. Tanulmányok.* NAP Alapítvány, Dunaharaszti
- Varga József (2011): *Nyelv-, hagyomány- és identitásörzés a megmaradás záloga.* Nap Alapítvány, Dunaharaszti
- Varga József (1999): *Nyelvhasználat, névdivat.* Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva
- Zágorec-Csuka Judit (2008): *A családom anyanyelve a muravidéki magyarok identitása tükrében.* Muravidéki Baráti Kör Kulturális Egyesület, Pilisvörösvár